

KAVRAM İNCELEMELERİ II.*

NUSRET HIZIR

Felsefe Doçenti

Soyut (abstrait), somut (concret) kavramları üzerine

I.

Herşeyden önce şu banal hakikati belirtmek gerekir ki, bu iki kavram birbirine bağlı bir çift teşkil eder ve bir a kavramı, ilk bakışta, başka bir b kavramına göre soyut, üçüncü bir c kavramına göre somuttur. Buradan, mutlak soyut ile mutlak somut'un mevcut olup olamayacağı problemi başgösterir.

Soyut - somut çifti, sürekli bir doğru üzerinde olduğuna göre,

A.) Bu doğrunun iki ucu bulunması öyle bir postulat'tır ki, iki hal arzeder:

1. Doğru, sonlu bir çizgidir. O zaman, mutlak soyut ile mutlak somut yoktur. Fakat mutlak, olarak tesbit edilmiş en soyut ile en somut vardır. Bu, belirli ölçüde bir soyutluk veya somutluktan daha ileriye gitmenin imkânsız olduğunu ifade eden —tâbir mazur görülsün— "finitişte,, bir metafiziktir.

2. Doğrunun uçları belirlidir. Ancak, o sonsuz bir çizgidir ve sonsuzda bulunan bir ucu mutlak somutu, öteki uç ise mutlak soyutu ifade eder. Misal: Hegel - (Phaenomenologie des Geistes sa. 79-306, F. Meiner, 1937 basımı) - de bilincin ilk hareket ettiği mutlak veri noktası ile eriştiği en soyut kavram, ki sonsuz adını da taşımaktadır¹.

1. ile 2. yi kısaca mütalâa edersek görürüz ki, 1. de, ancak birbirine karşı belirlenmesi gereken iki kavram, bu göreliliğinden birdenbire kurtulup, imtiyazlı iki noktada kendi kendine belirlenmektedir. 2. de ise, sonsuzda bulunan, onun için de belirlenemiyen bir veya iki noktanın belirlendiği ileri sürülmektedir. Demek ki 1. de de 2. de de kavramların yerini tespiti imkân yoktur. Sonuç olarak da hem 1. hem 2. sırf kavram bakımından metafiziğin çelişkili olduğunu gösterir.

B.) Soyut ile somut, sonu olmayan bir doğru üzerindedir ve biri ötekine göre, sonsuz'da yer almamak şartıyla, doğrunun herhangi bir noktasına yerleştirilebilir. Böyle olunca, kavramların göreliliği bir çift olması sağlanmış ve kavramlar, mantık ve bilgi teorisi bakımından kullanılır bir hale getirilmiş olur.

* Bakınız, bu Dergi, cilt V, sayı 4, sayfa : 393 ve dev.

¹ Hegel'de, daha doğrusu, bir uç sonluda (veri), öteki uç sonsuzdadır (Sein).

II.

A1) 1/2 ye belîğ bir misal olarak Hegel'i verdik. Hegel'de doğrudan doğruya veri'den hareket eden bilinç, aslına bakılacak olursa, somut - soyut gelişmesinin sondan bir önceki gelişmesinde nihayete ermektedir. Yani, bizim anladığımız manada soyut, yargılayan düşünüşte (raesonnierendes Denken'de) - müdrikede - son haddine varmaktadır. Bundan sonra olum (Sein) 'a birdenbire bir atlama vardır, (ki onu Hegel soyut'u sübjektifle bağlamakla yendiğine kanaat getirmişti). Müdrikenin konusu - kendi başına alınmış olarak kanun, I A). 1 manasında en soyut iken, spekülâtif düşünüşün konusu, yani kavram, mutlak soyuttur, çünkü, das Sein ist das Sein, hiçbir belirleme gözönünde tutulmadan ileri sürülmektedir. Fakat Hegel'de bu mutlak soyut, hakikatte hiç de soyut değildir, Olum (Sein), içinde bütün somutlukları toplıyan ve diyalektik gidiş sayesinde bütün somutluklarını meydana vuran bir somuttur. Das Sein ist das Sein'da vaz'edilen olum (Sein), soyut (yani boşalmış) değil, varolan belirlemeleri muvakkat olarak göstermiyen bir Somut'tur.

2. Demek ki soyut, Hegel'de karışık bir mâna taşımaktadır: Bir kere belirlemelerden soyutma yoluyla kurtulmuş, mutad mânada, bir kere de somutluklarını içinde saklıyan, onun için soyut görünen, gerçekte "zengin,, olan bir kavramdır. Mesele sırf bu yönden mütalâa edilirse, bu ikilik de, fikrimizce I. A) da işaret ettiğimiz çelişkiyi Hegel'in de sezmiş olduğuna bir burhandır.

B) Matematik objelerinin soyut olduğunu söylemek âdet olmuştur.

Fakat nasıl bir soyut ?.

1. Genel mantık daha az, daha çok soyutlar içinde hareket eder. Cins, nevi, birey gibi kavramları karşılaştırarak önermeler kurar. Halbuki genel mantığın içinde özel bir yeri olan matematik konuları, belirli bir derecede soyutluğa çıktıktan sonra, - ki bir obje, matematiğin konusu olduğunda, bu soyutlama olmuş bitmiştir - birbirleriyle soyut-somut münasebeti ile değil, başka bir münasebetle bağlıdır ki mesele, bu bağı açıklamaktadır². O da bazı düşünürler tarafından (Meselâ: Paul Oppenheim, Die natürliche Ordnung der Wissenschaften, I. Bölüm) *tip- birey* münasebeti olarak işaretlenmiştir. Bu görüşe göre Üçgen, şu veya bu üçgen'in tipi'dir. Şu veya bu üçgen ise, o tipin içinde toplanan birer bireydir.

2. Fikrimizce bu görüş tamamen doğru değildir. Çünkü matematik konusu olarak şu veya bu reel üçgen yoktur, eşkenar.... gibi genel olarak belirlenmiş üçgen vardır, ve eşkenar üçgenle düpedüz üçgen aynı soyutluk mertebesinde. Ayrıca bir de ampirik olarak tespit edilmiş üçgen şeklinde obje vardır. Böyle bir obje ile üçgen

² Bu hususta bir yazı hazırlamaktayız.

arasındaki münasebet ise, matematik konusu ile matematik konusu arasında bir münasebet değil, matematik ile bilim arasında bir münasebettir.

Tip - birey ikiliği, fikrimizce, ancak başka başka alanların, meselâ geometri ile tarih konularının karşılaştırılmasında, bir çift olarak mümkündür, (Esasen P. Oppenheim, biraz önce adı geçen eserde terimleri bu manada da kullanmaktadır). Matematikte soyut - somut çifti yerine, başka bir çifti koymak cehdi, soyut - somut'un bu disiplinde muhafaza edilemeyeceğinin bir işaretidir, çünkü bütün matematik konuları, belirli bir sovetluk ölçüsüne erdikten sonra, artık soyut - somutluğu aynı kalan bir seviyede dururlar.

3. Sınıf - öge münasebetindeki sovetluk farkı, matematikteki sınıf - öge, yahut ayrı mertebeler münasebetlerinde bahse konu değildir. Ögeleri başka bir sayıya 1 katmakla elde edilen sınıf, yani tabii sayılar serisi, ayrı ayrı 1 den, 2 den daha soyut olmadığı gibi, aşağı kuvvette bir sonsuz, daha yukarı kuvvette bir sonsuz'dan daha somut değildir.